

Bieder H. (Hrsg.). Anton Luckevič. Belaruskaja hramatyka. Vil'nja, 1916 : in 2 Bde. Oldenburg : BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität, 2017. Bd. 1. 474 S. ; Bd. 2. 461 S. (Studia Slavica Oldenburgensia, 28.1; 28.2).

Bieder H. (ed.). Anton Luckevich. Belarusian grammar. Vilnius, 1916 : in 2 vols. Oldenburg : BIS-Verlag of the Carl von Ossietzky University of Oldenburg, 2017. Vol. 1. 474 p. ; Vol. 2. 461 p. (Studia Slavica Oldenburgensia, 28.1; 28.2).

Еўрапейская і беларуская славістыка ў 2017 г. узбагацілася ўнікальным маштабным манаграфічным выданнем аўстрыйскага філолага Германа Бідэра, прысвечаным «Беларускай граматыцы» Антона Луцкевіча. Двухтомная манаграфія надрукавана ў выдавецтве Альдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкага ў серыі «Studia Slavica Oldenburgensia», куратарамі якой з'яўляюцца прафесары Райнер Грубель, Герд Генцэль і Гун-Брыт Колер.

Першаадкрывальнікам граматыкі Антона Луцкевіча справядліва лічыцца нямецкі лінгвіст Карл Гутшміт, які ў снежні 1991 г. у бібліятэцы семінара славянскай філалогіі Гамбургскага ўніверсітэта зусім выпадкова (як ён сам піша) убачыў кнігу буйнога фармату ў семдзесят старонак. На тытульным лісце лацінскімі літарамі вучоны прачытаў: «Антон Луцкевіч. Беларуская граматыка (паводле лекцый, чытаных на беларускіх вучыцельскіх курсах у Вільні ў 1915–1916 гг.). Часць 1. Фанетыка і этымалогія. Вільня, 1916 год»¹. Сёння мы можам сказаць, што зусім не выпадкова ў рукі К. Гутшміта трапіла кніга, «якая мае від рукапісу, хаця здаецца мажлівым, што яна размножана прымітыўным спосабам». К гэтаму часу ў Беларусі ўжо добра ведалі нямецкага славіста, які пасля заканчэння ў 1960 г. Берлінскага ўніверсітэта імя братоў Гумбальтаў з 1967 г. стала выкладаў тут беларускую філалогію. Дарэчы, менавіта гэтым годам пазначана і першая беларусазнаўчая праца К. Гутшміта – рэцэнзія на выданне «Дыялекталагічны атлас беларускай мовы», апублікаваная ў часопісе «Zeitschrift für Slavistik». Прайшло некалькі гадоў, як на міжнароднай навуковай канферэнцыі ў Беластоку (1995) нямецкі вучоны прадставіў лінгвістычнай грамадскасці свае папярэднія развагі пра знойдзеную копію рукапісу. Нарэшце ў 1999 г. у варшаўскім часопісе «Prace Filologiczne» (Т. XLIV. С. 193–198) быў апублікаваны артыкул К. Гутшміта з інтрыгуючай назвай «Хто напісаў першую граматыку беларускай літаратурнай мовы?». Даследчык прааналізаваў асноўныя раздзелы працы Антона Луцкевіча, выказаў свае меркаванні адносна тых ці іншых яе палажэнняў. Шкадуючы аб немажлівасці шырока-

га прадстаўлення рукапісу граматыкі, К. Гутшміт пісаў: «У гэтым кароткім артыкуле я змог акрэсліць толькі агульныя прынцыпы, на якіх Луцкевіч асноўваўся, ажыццяўляючы кадыфікацыю беларускай літаратурнай мовы, вызначыць суаднесенасць некаторых яго нормаў з сучаснымі літаратурнымі нормамі і з асаблівасцямі асноўных беларускіх дыялектаў, асвятліць некаторыя характэрныя рысы прапануемых аўтарам формаў. На жаль, няма месца сістэмна параўнаць граматыку Луцкевіча з граматыкай Б. Пачопкі (назіраецца яе амаль поўная залежнасць ад працы Луцкевіча) і з першым выданнем «Беларускай граматыкі для школ» Б. Тарашкевіча. Тым не менш ужо цяпер можна сцвярджаць, што менавіта з граматыкі А. Луцкевіча пачынаецца магістральны шлях упарадкавання беларускай літаратурнай мовы. Гэта ён з'яўляецца аўтарам першай граматыкі сучаснай беларускай мовы» (гл.: Прыгодзіч М. Р., Прыгодзіч А. А. Беларуская мова ў працах замежных лінгвістаў. Мінск : БДУ, 2010. С. 62). Аднак ажыццявіць больш маштабнае даследаванне граматыкі Антона Луцкевіча К. Гутшміту не прыйшлося (вучонага не стала ў 2012 г.). Яшчэ пры жыцці першаадкрывальніка гэтай працы да яе даследавання далучыўся Герман Бідэр, які зацікавіўся пытаннямі складання беларускай граматычнай тэрмінасістэмы, маючы на ўвазе не толькі ўжо «кананічную» граматыку Б. Тарашкевіча, але і адшуканы рукапіс А. Луцкевіча (гл.: Цыхун Г. А. Роля знешніх фактараў у гісторыі беларускай лінгвістычнай тэрміналогіі (у сувязі з даследаваннямі Карла Гутшміта і Германа Бідэра) // Беларуская арфаграфія: здабыткі і перспектывы : матэрыялы рэсп. навука.-практ. канф., прысвеч. 90-годдзю БДУ (Мінск, 20–21 кастр. 2011 г.). Мінск : Выдавецкі цэнтр БДУ, 2012. С. 160–163).

У першым томе манаграфіі, прысвечанай «беларускамоўнай культурнай эліце», Г. Бідэр падае біяграфічныя звесткі пра аўтара беларускай граматыкі, характарызуе яго грамадска-палітычную і культурніцкую дзейнасць, прыводзіць бібліяграфічны спіс прац А. Луцкевіча, робіць агляд літаратуры, прысвечанай дзеячу беларускага адраджэння. Варта адзначыць, што апошніх у беларусістыцы не так ужо і шмат, і ёсць надзея, што пасля публікацыі рэцэнзуемага выдання сярод даследчыкаў з'явіцца новыя імёны.

Па зразумелых прычынах цэнтральнае месца ў першым томе займае тэкст самой граматыкі (с. 47–100). Звяртае на сябе ўвагу дастаткова строгая і выразная структураванасць падачы матэрыялу ў ёй, сцісласць характарыстыкі тых ці іншых тэрмінаў і паняццяў. У другой частцы першага тома змешчаны каментарыі Г. Бідэра да ўсіх найважнейшых структурных узроўняў беларускай мовы. Ха-

¹ Назва прыведзена з захаваннем лексічных асаблівасцей арыгінала. – М. П.

рактарызуецца арфаграфія, фанетыка, марфалогія беларускай мовы, прыводзяцца парадгмы скланення назоўнікаў, вылучаюцца словаўтваральныя тыпы і мадэлі, паводле якіх утвараюцца словы розных часцін мовы. Аўтар манаграфіі акцэнтуюе ўвагу на лексічным, стылістычным і тэрміналагічным аспектах граматыкі Антона Луцкевіча, параўноўвае лінгвістычную тэрміналогію граматыкі 1916 г. і адпаведных прац іншых аўтараў, найперш Б. Тарашкевіча. У сваім каментарыі Г. Бідэр не толькі параўноўвае моўныя з’явы нашаніўскага перыяду, але і супастаўляе многія беларускамоўныя рэаліі з адпаведнымі з’явамі ў сучасных суседніх славянскіх літаратурных мовах (рускай, украінскай і польскай), якія істотна паўплывалі на фарміраванне беларускіх нацыянальных тэрмінасістэм.

Другі том манаграфіі ўяўляе сабой гістарычны каментарый развіцця ранняй беларускай літаратурнай мовы, фарміравання мовазнаўчай тэрміналогіі, станаўлення граматыкаграфіі і лексікаграфіі. Аўтар характарызуе ролю мовазнаўчай дзейнасці П. Шпілеўскага, Я. Карскага, К. Каганца, Р. Абіхта, Б. Тарашкевіча, Я. Лёсіка і іншых даследчыкаў, супастаўляе погляды Каганца і Луцкевіча, Луцкевіча і Тарашкевіча. Асобныя раздзелы прысвечаны гісторыі беларускай лексікаграфіі, аналізуюцца слоўнікі і лексікаграфічныя працы

П. Шпілеўскага, І. Насовіча, Я. Ціхінскага, сямімоўны слоўнік і інш. Значная частка працы прысвечана аналізу моўнай палітыкі на беларускіх землях з канца XVIII ст. да 1939 г., у сувязі з гэтым асобна вылучаюцца перыяды 1795–1830, 1831–1863, 1863–1915, 1905–1917 гг.

Манаграфічная праца Г. Бідэра, прысвечаная граматыцы А. Луцкевіча, уражвае дэталізаваным аналізам граматычнага матэрыялу, грунтоўным разглядам усіх без выключэння яе палажэнняў. Беларускім навукоўцам-лінгвістам яна ўяўляецца ўзорам метадалогіі моўнага аналізу і, несумненна, знойдзе сваіх удзячных чытачоў, зацікаўленых даследчыкаў гісторыі беларускага пісьменства. З другога боку, аб’ёмнай працы Г. Бідэра бракуе дэталёвага рэзюмэ на беларускай мове, зусім даражымі былі б у выданні і фотакопіі асобных старонак рукапісу. У найбліжэйшай перспектыве ёсць неабходнасць перакласці гэту працу на беларускую мову, магчыма пры фінансавай падтрымцы рэспубліканскага Фонду фундаментальных даследаванняў.

А. А. Прыгодзіч,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт

М. Р. Прыгодзіч,

доктар філалагічных навук, прафесар

Трацяк З. Паэтыка амерыканскай і беларускай прозы пра Першую сусветную вайну (на прыкладзе твораў Э. Хемінгуэя і М. Гарэцкага). Наваполацк : Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, 2015. 200 с.

Tracciak Z. Poetics of American and Belarusian prose about the World War I (on the material of the works of Ernest Hemingway and Maksim Harecki). Navapolack : Polack State University, 2015. 200 p.

Асоба пісьменніка Максіма Гарэцкага апошнім часам прыцягвае шмат увагі. Яго творчая спадчына выклікае цікавасць і літаратуразнаўцаў, і мовазнаўцаў, і філосафаў. Грунтоўным падмуркам для вывучэння творчасці пісьменніка служаць матэрыялы Гарэцкіх чытанняў, якія ладзяцца штогод – сёлета было 25-е пасяджэнне. Аўтар рэцэнзуемай манаграфіі – дацэнт Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта Зоя Іванаўна Трацяк – сталы ўдзельнік гэтага навуковага форуму.

Як у свой час адзначыў І. В. Жук, літаратура памятае вырваныя з яе творы, загубленыя лёсы яе стваральнікаў і трымае вызначанае для іх месца і «выштукаваную “пад памер” матрыцу». Сёння можна сказаць, што М. Гарэцкі знайшоў сваё месца ў літаратуры, сваю матрыцу, чым значна ўзбагаціў літаратурны працэс і культурнае жыццё краіны. Адна з асноўных задач даследчыкаў яго творчасці – упісаць імя пісьменніка ў сусветны літаратурны кантэкст.

Манаграфія З. І. Трацяк – годны ўнёсак у рэалізацыю гэтай задачы. Уключэнне творчасці класіка беларускай літаратуры ў амерыканскі кантэкст – прэцэдэнтны для класічнага літаратуразнаўства падыход, прычым вельмі своечасовы. Як сцвярджае З. І. Трацяк, «відавочна, што ў творах амерыканскіх, англійскіх, беларускіх, нямецкіх, французскіх пісьменнікаў існуе шэраг тыпалагічных сыходжанняў. Вось некалькі паралеляў: нізка вершаў “Песні вайны” (1914) Я. Купалы і зборнік